

Danijela Apostolović
PU „Pionir“
Jagodina
apostolovicdanijela72@gmail.com

UDK 373.2.022
373.23
373.211.24

KURIKULUMI PREDŠKOLSKOG VASPITANJA KAO OSNOVA ZA PLANIRANJE I PROGRAMIRANJE RADA VASPITAČA U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI

Apstrakt. U našem društvu i u društvima u okruženju, uočene su izvesne razlike i specifičnosti u planiranju, organizaciji i realizaciji programskih aktivnosti sa decom ranog uzrasta u predškolskim ustanovama. Cilj ovog rada je predstavljanje programa (kurikuluma) predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji, kao polaznih osnova za planiranje i programiranje rada vaspitača u predškolskim ustanovama. Sagledavanje razlika i specifičnosti u ovim programskim koncepcijama, doprinosi otkrivanju novih mogućnosti jedinstvenog delovanja i unapređivanja rada vaspitača u predškolskim ustanovama. Primenom deskriptivne metode i postupaka analize sadržaja dokumenata, analizirani su i komparirani sadržaj i struktura pomenutih aktuelnih predškolskih programa (kurikuluma) kroz prikaz: ciljnih orijentacija, funkcija predškolskih ustanova, načela vaspitno-obrazovnog rada, ciljeva i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja, metodičkih uputstava za planiranje i organizaciju aktivnosti sa decom, uloge vaspitača u programima, konteksta otvorenosti sistema. Rezultati istraživanja ukazuju na različit sadržaj i strukturu ovih predškolskih programa (kurikuluma), ali na slične programske koncepcije, odnosno na istu humanističko- vrednosnu orijentaciju predškolskih programa (kurikuluma) u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji.

Ključne reči: dete, vaspitač, predškolska ustanova, predškolski program (kurikulum), planiranje i programiranje rada.

UVOD

U radu su predstavljeni programi (kurikulumi) predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji kao osnova za planiranje i programiranje rada vaspitača u predškolskim ustanovama. Naslov rada predstavlja ujedno i naziv master rada, a delovi rada predstavljeni su u časopisima, što se može videti kroz prikaz autocitata. Organizovani sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja kod nas u Srbiji i drugim društvima u našem bliskom okruženju, obavlja se u predškolskim usta-

novama u kojima su uočene izvesne razlike u organizaciji aktivnosti sa decom, u skladu sa specifičnostima utvrđenih polaznih osnova programa. Svako društvo, oslanjajući se na bogatu tradiciju iz koje crpi identitet i jako osećanje ukorenjenosti u tekovine društva, na različitim polaznim osnovama kreira nacionalne kurikulume, ali u njih ugrađuje duh, kulturu i tradiciju svog naroda. Dosadašnja istraživanja i rasprave koje se bave kompleksnim razmatranjem i poimanjem programa (kurikuluma) predškolskog vaspitanja i obrazovanja, potvrđuju nam da se programske koncepcije u slovenačkom, hrvatskom i srpskom društvu, značajnije ne razlikuju u pogledu utvrđenih ciljnih orijentacija. Imajući u vidu raznovrsne determinante, strukturu i sadržaj ovih kurikuluma, kao i pojedinosti koje se naglašavaju unutar programa (kurikuluma), mogu se pretpostaviti određene razlike među ovim predškolskim programima (kurikulumima). Razlike koje se javljaju se odnose na različit sadržaj i strukturiranost programa (kurikuluma). Zahvaljujući značajnim dostignućima u oblasti dečje psihologije i predškolske pedagogije, kao i korenitim reformama sprovedenim u obrazovnom sistemu, možemo reći da se danas institucionalno predškolsko vaspitanje i obrazovanje dece u slovenačkom, hrvatskom i srpskom društvu odvija u savremenim predškolskim ustanovama, u kojima je rad vaspitača podignut na viši nivo nego ranije, zahvaljujući upravo kurikulumu predškolskog vaspitanja, koji predstavlja polaznu osnovu za planiranje i programiranje rada vaspitača, jer je zasnovan na savremenim koncepcijama vaspitanja, ali ne zanemaruje već utvrđene postavke u vaspitanju dece, nastale na teorijama istaknutih filozofa i klasika predškolske pedagogije, na čijim su idejama zasnivali svoj rad mnogi savremeni autori u našem društvu. Komparacijom programa (kurikuluma), ispitaćemo i utvrditi sličnosti i razlike među programima, a zatim ukazati na eventualnu povezanost različitih koncepcija u odnosu na utvrđene polazne osnove, ciljne orijentacije, funkcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja, načela vaspitno-obrazovnog rada, ciljeva i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja, metodičke osnove za organizaciju aktivnosti sa decom, ulogu vaspitača u njima i konteksta otvorenosti ovih sistema.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Problem istraživanja se odnosi na ispitivanje i utvrđivanje sličnosti i razlika među predškolskim programima u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji, kako bi predstavljanje njihovih različitosti moglo doprineti sveobuhvatnijem

teorijskom sagledavanju kurikuluma predškolskog vaspitanja, u cilju nje-gove konkretizacije.

Predmet ovog istraživanja jeste sadržaj i struktura kurikuluma predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji.

Cilj istraživanja je utvrditi da li se i koliko kurikulumi predškolskog vaspitanja (predškolski programi) u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji razlikuju u pogledu sadržaja, strukture i programske koncepcije. Ovako postavljen cilj podrazumeva komparativnu analizu osnovnih elemenata ovih programa.

Zadaci istraživanja su:

1. Ispitati da li su predstavljene koncepcije ciljno orijentisane na društvo kao opštu kategoriju, ili na dete kao pojedinca u društvenoj zajednici;
2. Ispitati da li su bazične funkcije predškolske ustanove, prema koncepcijama ovih programa (kurikuluma), identične ili su evidentne razlike;
3. Ispitati da li postoje razlike u određenju načela vaspitno-obrazovnog rada u ovim programskim koncepcijama u skladu sa polazištima za njihovu izradu;
4. Ispitati da li se ciljevi i zadaci delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja u predstavljenim programima (kurikulumima) razlikuju ili ne;
5. Ispitati da li ovi predškolski programi (kurikulumi) sadrže metodička uputstva za planiranje i realizaciju aktivnosti sa decom, šta podrazumevaju i u čemu se razlikuju;
6. Ispitati ulogu vaspitača kao praktičara i realizatora predškolskog programa (kurikuluma) u predstavljenim programskim koncepcijama;
7. Ispitati da li su predškolski programi (kurikulumi) i koliko orijentisani na saradnju sa okruženjem i šta ova saradnja podrazumeva.

Osnovna hipoteza je da se programi (kurikulumi) predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji koncepcijski, strukturalno i sadržajno razlikuju u pogledu: programske orijentacije, određenih funkcija predškolske ustanove, načela rada, ciljeva i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja, metodičke osnove za realizaciju aktivnosti sa decom u predškolskim ustanovama, uloge vaspitača i koncepta orijentacije na saradnju sa okruženjem.

Metode i postupci u istraživanju - istraživanje je izvedeno deskriptivnom i komparativnom metodom, a primenjen je postupak analize sadržaja dokumenata.

ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Opšta zapažanja o organizaciji predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji idu u prilog činjenici da polazne osnove aktuelnih programskih koncepcija predstavljaju: utvrđen sistem pedagoško-psiholoških vrednosti, u potpunosti zasnovan na naučnim saznanjima o karakteristikama razvoja dece ranog uzrasta, ali i sistem opšteusvojenih društvenih vrednosti, važećih i priznatih u datim društvima. Poznavanje opštih karakteristika i specifičnosti predškolskih programa, koji ih određuju, definišu i čine jedinstvenim, drugačijim od ostalih programa, od značaja je za vaspitače kao realizatore programa, pri čemu se ne umanjuje značaj ostalih učesnika u tom procesu. U skladu sa postavljenom opštom hipotezom, rezultati naših razmatranja biće deskriptivno i tabelarno predstavljeni.

Strukturu slovenačkog kurikuluma čine sledeći elementi: Uvodni deo; Ciljevi *Kurikuluma za vrtiće*; Principi za ostvarivanje ciljeva *Kurikuluma za vrtiće*; Dete u vrtiću; Oblasti aktivnosti u vrtiću (*Kurikulum za vrtiće*, 1999). Strukturu hrvatskog predškolskog programa sačinjavaju sledeći elementi: Uvodni deo; Humanističko-razvojna koncepcija vaspitanja i obrazovanja predškolske dece; Osnovni uslovi za primenu humanističke razvojne koncepcije u pedagoškoj praksi; Predlog koncepcije razvoja predškolskog vaspitanja (*Programsko usmjerenje odgoja...*, 1991). Strukturu srpskog predškolskog programa sačinjavaju sledeći elementi: Osnove programa nege i vaspitanja dece uzrasta od šest meseci do tri godine; Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece od tri godine do uključivanja u program pripreme za školu; Pripremni predškolski program (*Pravilnik o Opštim...*, 2006).

Razmatranjem ciljnih orijentacija predškolskih programima (kurikuluma), u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji uočili smo sličnosti koje podrazumevaju: „zajedničku humanističku orijentaciju programa, otvorenost sistema predškolskog vaspitanja, načela predškolskog vaspitanja i pretpostavke o dečjem razvoju i učenju kao polazne osnove programa, kao i holističko viđenje prirode deteta. Naravno, u određenju ovih segmenata ima izvesnih sadržajnih, strukturalnih razlika, koje određuju specifičnosti ovih predškolskih programa (kurikuluma)” (Apostolović, 2013: 126). Komparativnom analizom programa konstatujemo da su: „ciljne orijentacije aktuelnih predškolskih programa (kurikuluma) u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji identične i podrazumevaju orijentaciju na dete kao pojedinca u društvenoj zajednici, humanističko shvatanje detetove prirode i njegovog duhovnog i fizičkog razvoja. Ovim potvrđujemo da pomenuti predškol-

ski programi (kurikulumi) imaju iste programske (ciljne) orijentacije u odnosu na dete” (Apostolović, 2013: 126).

Tabela 1. *Ciljne orijentacije predškolskih programa (kurikuluma) u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji*

R SLOVENIJA	R HRVATSKA	R SRBIJA
*Humanistička orijentacija koncepcije u sistemu institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja;	*Humanističko-razvojna koncepcija u sistemu institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja;	*Holistička priroda deteta;
*Otvorenost sistema kao polazna osnova za izradu kurikuluma;	*Specifične osobine i zakonitosti razvoja deteta predškolskog uzrasta;	*Humanističko shvatanje prirode deteta i njegovog duhovnog i fizičkog razvoja;
*Konkretizacija opštih (globalnih) i posebnih ciljeva;	*Saznanja o mogućnostima čovekovog razvoja u celini;	*Suštinska odrednica programa je da je dete vrednost samo po sebi;
*Zajedničke zakonitosti dečjeg razvoja kao osnova za kreiranje kurikuluma;	*Otvorenost programa za saradnju sa roditeljima školom, detetovim okruženjem u celini;	*Pedagoško-psihološka saznanja o razvoju deteta kao polazna osnova za kreiranje programa;
*Zajednička načela predškolskog vaspitnja kao osnova za kreiranje kurikuluma;	*Sistem javne odgovornosti praćenjem i vrednovanjem doprinosa svakog pojedinca u sistemu	*Zajednička načela rada;
*Holističko shvatanje prirode dečjeg razvoja		*Orijentacija na saradnju sa okruženjem;
		*Holizam (celovitost pristupa)

(Apostolović, 2013: 125)

Kada je reč o funkcijama predškolskih ustanova, u sve tri programske koncepcije je evidentno da predškolske ustanove vrše funkciju *neposredne pripreme deteta za školu*. Jedino je u *Opštim osnovama predškolskog programa* ova funkcija konkretizovana u posebnom delu dokumenta, kroz ciljeve, zadatke, sadržaje i aktivnosti, opšte i posebne (specijalne) pripreme dece za školu za *Model A* i *Model B*. *Kompenzatorska funkcija predškolske ustanove* je evidentna u sve tri programske koncepcije, jer se u ovim društvima prepoznaju deca iz siromašnih i kulturno depriviranih sredina, zato se predškolsko vaspitanje određuje kao delatnost od fundamentalnog značaja koja će doprineti ublažavanju postojećih socijalnih nejednakosti među decom. Bitne funkcije predškolske ustanove, koje su određene ovim predškolskim programima (kurikulumima), jesu *prepoznavanje darovite dece* i *uključivanje dece sa smetnjama u razvoju* u redovne predškolske grupe.

Tabela 2. *Funkcije predškolskih ustanova u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji*

SLOVENIJA	HRVATSKA	SRBIJA
*Stvaranje adekvatnih uslova i povoljne sredine za rast i razvoj deteta;	*Integracija dece sa lakšim smetnjama u razvoju, i podsticanje razvoja darovite dece;	*Obezbeđivanje sigurne sredine za unapređivanje fizičkog i mentalnog zdravlja deteta;
*Stvaranje uslova za sigurno i srećno detinjstvo;	*Podsticanje i stvaranje uslova za celovit razvoj deteta;	*Obezbeđivanje uslova za pravilan rast i razvoj deteta;
*Razvoj svih detetovih potencija;	*Zadovoljavanje potrebe za sigurnošću, nežnošću i ljubavlju roditelja i drugih osoba sa kojima se dete susreće;	*Omogućavanje raznovrsnih kontakata sa vršnjacima i odraslima;
*Razvoj detetovih stvaralačkih mogućnosti;	*Zadovoljavanje osnovnih telesnih potreba deteta i očuvanje života i zdravlja;	*Obezbeđivanje jednakog starta pred polazak u školu – kompenzatorska funkcija;
*Socijalno- kompenzatorska funkcija;	*Zadovoljavanje potreba deteta za komunikacijom sa odraslima;	*Dopuna porodičnom vaspitanju;
*Poboljšanje kvaliteta porodičnog života;	*Zadovoljavanje potreba za raznolikim situacijama u okolini;	*Saradnja sa porodicom i pružanje pomoći u vaspitanju dece – preventivno vaspitno delovanje na porodicu;
*Obezbeđivanje početnog kvalitetnog obrazovanja	*Zadovoljavanje potreba za povezivanjem porodičnog i vanporodičnog vaspitanja deteta;	*Priprema deteta za polazak u školu;
	*Pružanje pomoći roditeljima u vaspitanju deteta i dopuna porodičnom vaspitanju;	*Integracija dece sa smetnjama u razvoju, prepoznavanje darovite dece i podsticanje njihovog razvoja
	*Priprema deteta za polazak u školu;	
	*Zadovoljavanje i prepoznavanje posebnih potreba deteta i integracija u kolektiv i prepoznavanje darovite dece i podsticanje njihovog razvoja	

Načela vaspitno-obrazovnog rada predstavljaju osnovu za planiranje, realizaciju i vrednovanje vaspitno-obrazovnih aktivnosti sa decom. U Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji rad predškolskih ustanova je organizovan prema demokratskim načelima, koja podrazumevaju poštovanje ljudskih (detetovih) prava na slobodu i izbor. U kontekstu predškolskog sistema, sloboda podrazumeva slobodu svih učesnika (vaspitača, roditelja, dece...) u izboru ciljeva, zadataka, sadržaja i aktivnosti, metoda i oblika rada, planiranja vremena, prostora, sredstava i materijala, stepena i oblika saradnje predškolske ustanove sa porodicom, školom, lokalnom zajednicom. Vaspitno-obrazovni rad se odvija u skladu sa koncepcijom predškolskih programa (kurikuluma), time i utvrđenim programskim načelima.

Tabela 3. *Programska načela vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim programima (kurikulumima) u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji*

SLOVENIJA	HRVATSKA	SRBIJA
*vaspitanje deteta graditi na dečjim uzrasnim i razvojnim mogućnostima	*usklađenost sa uzrasni i individualnim ritmom deteta	*načelo usklađenosti sa uzrasnim i individualnim karakteristikama dece
*predškolsko doba ima svoje razvojne periode koje treba poštovati u radu	*fizički razvoj i zdravlje deteta su preduslov razvoja u celini; *kognitivni razvoj i razvoj sposobnosti uslov su optimalnog emocionalno-socijalnog razvoja deteta	*načelo celovitosti i integriteta; *načelo praćenja i podsticanja dečjeg razvoja
*aktivno učenje deteta odvija se kroz socijalnu interakciju u skladu sa dečjim interesovanjima i mogućnostima	*uvažavanje životnog iskustva deteta; *emocionalno-socijalne potrebe deteta su podjednako važne kao i fizičke potrebe deteta	*načelo životnosti; *načelo socijalne integracije i kontinuiteta
*dečja igra je najvažnija i osnovna aktivnost deteta, predstavlja način učenja i sredstvo razvoja u ranom detinjstvu	*učenje deteta se odvija kroz igru koja ima razvojnu i vaspitnu vrednost	*načelo poštovanja i kultivisanja dečje igre
*područja delatnosti se u kurikulumu međusobno prepliću	*omogućavanje i podsticanje stvaralačkih potencijala deteta	*načelo aktiviranja i postepenog osamostaljivanja dece; *načelo orijentacije ka opštim ciljevima

Ciljevi i zadaci predškolskog vaspitanja i obrazovanja u slovenačkom, hrvatskom i srpskom predškolskom programu (kurikulumu), proizlaze iz celokupne strategije obrazovanja društva na nacionalnom nivou, i zasnivaju se na sličnim koncepcijama vaspitanja, u kojima je evidentno da su opšti ciljevi različito predstavljeni, ali i konkretizovani globalni i posebni ciljevi, kao poželjni ishodi u odnosu na dete i njegove aspekte razvoja.

Tabela 4. Ciljevi i zadaci predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji

SLOVENIJA		HRVATSKA		SRBIJA	
Ciljevi kurikuluma za vrtiće		Opšte postavke u sistemu vaspitanja		Zajednički vaspitno-obrazovni ciljevi u Modelu A i Modelu B	
Oblasti aktivnosti u odnosu na razvoj i uzrast deteta		*Razvoj pojedinca u skladu s ličnim potrebama, sposobnostima, mogućnostima i interesovanja *Osposobljavanje pojedinca za određeni tehnološki, društveni, politički, kulturni i ekološki razvoj;		Posebni ciljevi	
*Kretanje *Jezik *Umetnost *Priroda *Društvo *Matematika				Model A	Model B
		OPŠTI CILJ		*Upoznavanje i ovladavanje samim sobom	*Fizički razvoj deteta
		Posebni ciljevi i zadaci u odnosu na aspekte razvoja deteta		*Razvijanje odnosa, sticanje iskustva i saznanja o drugim ljudima	*Socijalno-emocionalni razvoj deteta
Uzrast dece		Aspekti razvoja	Ciljevi i zadaci	*Kognitivni razvoj deteta	*Razvoj komunikacije i stvaralaštva
od 1 do 3 godine	od 3 do 6 godina	*Osnovne telesne potrebe		*Izgrađivanje saznanja o neposrednoj okolini i načinima delovanja na nju	*Priprema deteta za školu
*Globalni ciljevi *Ciljevi *Primeri aktivnosti *Uloge odraslih		*Stvaralačke osobine koje dete spontano pokazuje *Radoznalost i aktivan stvaralački odnos prema svetu *Komuniciranja *Očuvanje zdravlja *Razvoj emocionalne stabilnosti *Razvoj samostalnosti *Razvoj pozitivne slike o sebi *Socijalne interakcije *Razvoj komunikacije *Razvoj slobodnog izražavanja *Razvoj radoznalosti *Razvoj kreativnosti *Razvoj intelektualnih sposobnosti			

(Apostolović, 2013: 64)

Metodička uputstva za planiranje i organizaciju aktivnosti u predškolskim ustanovama u predškolskim programima (kurikulumima) u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji, odnose se na konkretna uputstva kojim se vrši celokupna organizacija vaspitno-obrazovnih aktivnosti sa decom ranog uzrasta, u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje. Uputstva se odnose na *organizaciju prostora*, *organizaciju života* i *organizaciju vaspitno-obrazovnog rada* u predškolskim ustanovama. Zapažamo da su metodička uputstva u programima različito predstavljena, negde se direktno govori o njima kao o *metodičkim uputstvima za realizaciju predš-*

kolskog programa, a u nekima se kroz *sadržaj programa i uputstva* posredno govori o njima.

U Sloveniji su u *Kurikulumu za vrtce* precizno razrađena uputstva koja se odnose na *organizaciju prostora, života i vaspitno-obrazovnog rada*. Ona su u kurikulumu definisana u okviru sledećeg dela programa: spavanje, hranjenje i svakodnevne aktivnosti u vrtiću; odnosi među decom, među decom i odraslima u vrtiću, socijalno učenje; prostor kao element kurikuluma (*Kurikulum za vrtce*, 1999). Uputstva se odnose na sve elemente kojima se vrši organizacija prostora, života i svakodnevnih aktivnosti sa decom. Značajno je istaći da se okviru toga govori o skrivenom kurikulumu, koji realno oslikava neposredan život i rad u vrtiću, odnosno realno oslikava konkretnu vaspitno-obrazovnu praksu u odnosu na planirani ili zacrtani kurikulum. Uputstva se odnose na obe uzrasne kategorije dece (od 1 do 3 godine i od 3 do 6 godina), njima se vaspitač rukovodi u radu, vodeći računa o uzrasnim, razvojnim karakteristikama dece i specijalnim potrebama dece.

U Hrvatskoj, u predstavljenoj koncepciji – *Programskom usmjerenju odgoja i obrazovanja djece*, i *Prijedlogu koncepcije razvoja predškolskog odgoja*, koji je koncipiran u vidu osnovnih smernica za rad vaspitača, metodička uputstva se navode kroz *sadržaj programa i uputstva*, i odnose se na organizaciju aktivnosti sa decom u dečjem vrtiću (prostor, vreme, aktivnosti). *Organizacija prostora, života i vaspitno-obrazovnog rada*, jesu važan element hrvatskog programa o kojima treba voditi računa. U programu su predstavljena uputstva koja se direktno odnose na: srazmerno stalan zajednički dnevni ritam aktivnosti i odmora dece uz odgovarajuće poštovanje individualnog ritma; higijenski uslovi za život i aktivnosti deteta; kvalitetna, raznovrsna i pravovremena ishrana; što duži boravak deteta izvan zatvorenih prostorija uz određene aktivnosti deteta; omogućavanje i podsticanje motoričkih aktivnosti deteta u skladu sa spontanom potrebom deteta za kretanjem; sprečavanje i aktivna zaštita deteta od nepovoljnih uticaja okoline (*Programsko usmjerenje odgoja...*, 1991). U programu se naglašava da unapređivanje celovitog dečjeg razvoja i podsticnje detetovih spontanih stvaralačkih ponašanja, treba biti prepoznatljivo u odnosu na *vreme, prostor i aktivnosti* pri: organizaciji vaspitno-obrazovnog procesa kroz uvažavanje spontanih interesa i aktivnosti deteta nasuprot dominaciji planiranih sadržaja; organizaciji prostora; komunikaciji s decom; u svim situacijama i aktivnostima dece (spontanom i planiranim, individualnim i grupnim – zajedničkim), s tim da je omogućavanje i podsticanje spontanih (slobodnih) aktivnosti igre od presudne važnosti (*Programsko usmjerenje odgoja...*, 1991). U jednom delu hrvatskog predškolskog programa se nalazi poglavlje *Organizacija, sprovođenje i evaluacija*

vaspitno-obrazovnog rada i procesa, u okviru koga su predstavljena najznačajnija uputstva kojima se vaspitač rukovodi u radu: sloboda, otvorenost i raznolikost u celokupnoj organizaciji i sprovođenju vaspitnog rada i vaspitnog procesa; autonomija za vaspitače i sloboda u izboru sopstvenih ciljeva, odabiru sadržaja; organizacija rada u skladu sa potrebama roditelja, sprovođenje pedagoškog procesa u skladu sa dečjim potrebama i u skladu sa programom koji se realizuje u vrtiću; fleksibilna organizacija vaspitno-obrazovnog rada i procesa u odnosu na dete i roditelje (*Prijedlog koncepcije razvoja...*, 1991).

U Srbiji je programom utvrđena organizacija rada predškolskih ustanova u okviru koga je predložena i organizacija aktivnosti sa decom u predškolskim ustanovama, posebno za *Model A* i *Model B*. Dokument *Opšte osnove predškolskog programa* sadrži metodičke osnove tj. *metodička uputstva za planiranje i realizaciju aktivnosti* sa decom u predškolskim ustanovama, za *Model A* i *Model B* i ona se odnose na: *organizaciju prostora*, *organizaciju života* i *organizaciju vaspitno-obrazovnog rada*. *Model A*, koji je otvoren sistem vaspitanja, podrazumeva fleksibilnu organizaciju prostora, života i aktivnosti.

Prema pomenutom modelu: vreme teče procesno i kontinuirano; postoje *prelazne* aktivnosti za decu; prostor je strukturiran ali je i polufunkcionalan; raspored dnevnih aktivnosti zavisi i od dece i od roditelja; ishrana dece se odvija u isto vreme za svu decu, ali se mogu uvesti i klizni obroci (*Pravilnik o Opštim...*, 2006). Materijali i didaktička sredstva su u ovom modelu raznovrsni i doprinose razvoju deteta. Organizacija *vaspitno-obrazovnog rada* podrazumeva posmatranje, praćenje deteta i izbor sadržaj u odnosu na dečja interesovanja, shodno dečjim individualnim mogućnostima. Vaspitno-obrazovni rad može biti organizovan: po principu centara interesovanja; po principu ateljea; tematsko planiranje (*Pravilnik o Opštim...*, 2006). Zapažamo da *Model B* sadrži metodička uputstva koja se odnose na *organizaciju života*, *organizaciju prostora* i *organizaciju aktivnosti* (za jasleni uzrast i uzrast dece od 3 do 7 godina).

Uloga vaspitača kao praktičara i realizatora predškolskog programa, koja podrazumeva jedno plansko i sistematsko odvijanje aktivnosti sa decom, od značaja je za sve učesnike u ovom procesu, jer od njegovih sposobnosti, stepena obrazovanosti, afiniteta i ličnog angažovanja zavisi krajnji ishod vaspitno-obrazovnog procesa, koji se kontinuirano i nesmetano odvija sa decom ranog uzrasta u institucijama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje. Poznavanje opštih i posebnih odrednica predškolskih programa, među kojima su i očekivane uloge vaspitača u kreiranju vaspitno-obrazovne prakse, od značaja je za vaspitače kao *praktičare* i *realizatore* programa, pri čemu se ne umanjuju vrednost, uloga i značaj ostalih

učesnika u vaspitno-obrazovnom procesu (roditelja, pedagoga, psihologa, lokalne sredine). U pogledu definisanih *uloga vaspitača* u predškolskoj ustanovi i zadataka koji proizilaze iz ovakvih uloga, javljaju se neznatne razlike. U slovenačkom kurikulumu predškolskog vaspitanja i obrazovanja, vaspitač zauzima značajno mesto u pogledu definisanih uloga koje se odnose na planiranje aktivnosti kojima se podstiče dečji razvoj, u odnosu na praktičnu realizaciju programa (konkretizacijom *slobodnih i planiranih aktivnosti* – vođenih aktivnosti), zatim na saradnju sa roditeljima i ostalim mnogobrojnim aktivnostima. U okviru pomenutih *oblasti aktivnosti* (vaspitaro-obrazovnih oblasti u Srbiji) određene su *uloge odraslih* za svaku oblast aktivnosti pojedinačno. Integrisanim pristupom zadacima, istaknute su uloge vaspitača za obe uzrasne kategorije, koje se odnose na vaspitanje, razvoj i učenje u ovom dobu. Osobe u predškolskoj ustanovi na koje je upućeno dete su vaspitač i pomoćnik vaspitača (*vzgojitelj* i *pomoćnik vzgojitelja*). Uloga vaspitača je da na planski i sistematski način podstiče dečji razvoj, kroz konkretizaciju vaspitaro-obrazovnih zadataka. Realizacijom zadataka ostvaruju se istaknuti *globalni* i *pojedinačni* ciljevi kurikuluma. Načelo rada, da vaspitanje deteta treba graditi na dečjim *uzrasnim i razvojnim mogućnostima*, važno je načelo od kojeg se polazi u odvijanju vaspitaro-obrazovnih aktivnosti, tj. kreiranju sopstvene vaspitaro-obrazovne prakse. Kroz predloge i sugestije u kurikulumu, doprinosi se razvoju deteta u celini, čime se ostvaruju kurikulumom istaknuti *opšti, globalni* i *posebni ciljevi*. Analizirajući sve *oblasti aktivnosti* (kretanje, jezik, umetnost, priroda, društvo i matematika), izdvajaju se i zadaci vaspitača u pogledu njegovih uloga u odnosu na dete.

Izdvajamo prioritete zadatke vaspitača, u pogledu njegovih uloga, a koje prožimaju sve *oblasti aktivnosti*:

- vaspitač u spontanim i planiranim aktivnostima prati i posmatra decu, podstiče ih na igru, usmerava, pomaže, savetuje, demonstrira, daje slobodu u izboru aktivnosti, ali i podstiče dečju spontanost, individualnost i samostalnost u aktivnostima;
- vrši korelaciju oblasti aktivnosti;
- proširuje i bogati dečja saznanja iz svih oblasti aktivnosti;
- vaspitač bira metode rada, oblike rada i sredstva rada u skladu sa oblasti aktivnosti, uzrasnom kategorijom dece, specifičnim karakteristikama dece (darovita deca, deca sa smetnjama u razvoju);
- izbor svake aktivnosti mora se bazirati na dobrom poznavanju karakteristika dečjeg razvoja i individualnih potreba svakog deteta;
- uloga vaspitača je da podstiče razvoj drugarstva i dobre saradničke odnose u grupi i da prepozna talentovanu decu u vaspitnoj grupi;

- vaspitač mora neprestano da podstiče dečju autonomnost, individualnost, samopoštovanje deteta u svim aktivnostima i mimo njih;
- vaspitač prihvata sve razlike (verske, nacionalne) i obezbeđuje deci ravnopravnost, stvarajući povoljnu psihosocijalnu klimu među decom;
- vaspitač u proces kreiranja i oblikovanja delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja uključuje i roditelje (*Kurikulum za vrtce*, 1999).

U Hrvatskoj, kroz sadržaj predškolskog programa koji je koncipiran u vidu osnovnih smernica za rad vaspitača i ostalih učesnika u pedagoškom procesu, očekivane uloge vaspitača su predstavljene u delu programa „Vaspitači“ („Odgojitelji“). Uloge vaspitača (zadaci) u hrvatskom programu se direktno odnose na dete i razvoj, vaspitanje i obrazovanje (rano učenje) u ovom dobu, i na saradnju sa roditeljima.

Uloge vaspitača u hrvatskoj programskoj koncepciji obuhvataju sledeće aktivnosti i angažovanja: vođenje i organizovanje aktivnosti dece radi unapređivanja njihovog fizičkog, društvenog i emocionalnog razvoja; organizovanje i sprovođenje različitih aktivnosti i sadržaja radi boljeg razumevanja fizičkog i društvenog okruženja, stimulisanja i razvijanje njihovih interesa i mogućnosti, samopouzdanja, samoizražavanja i socijalizovanog ponašanja; razmatranje procesa razvoja deteta i njegovih postignuća zajednički sa roditeljima“ (*International standard classification of occupations*, 1986; prema Prijedlog koncepcije razvoja, 1991). Uloge vaspitača u programu direktno su usmerene na dete i njegova razvojna postignuća, vaspitanje i obrazovanje i na otvorenost za saradnju sa roditeljima. U Srbiji, za *Model A* i *Model B*, očekivane uloge vaspitača su različito definisane u programu, jer modeli predstavljaju dve različite koncepcije. Bazične uloge vaspitača u istaknutim programskim modelima su suštinski iste, jer se odnose na dete, razvojna postignuća, vaspitanje i učenje u ovom dobu, dečju igru. Uloge vaspitača u programu proizilaze iz potreba dece i same predškolske ustanove. Jedna od centralnih ideja *Modela A* jesu *pretpostavke o vaspitaču kao kreatoru programa*. U okviru ovako postavljenog polazišta za dati model, vaspitač zauzima posebno mesto u programu, jer je kreator i istraživač sopstvene pedagoške prakse. Polaznu osnovu planiranja i programiranja rada vaspitača predstavljaju realne, konkretne potrebe i interesovanja dece. Program rada se zasniva na posmatranju i praćenju dečjih interesovanja, polazi od neposrednog prirodnog i društvenog okruženja, podrazumeva planiranje vaspitno-obrazovnih koraka, kako bi se stvorili uslovi za realizaciju aktivnosti, u cilju doprinosa celovitom razvoju deteta. Uloga vaspitača je da stvori povoljne uslove za razvoj razvojnih i stvaralačkih sposobnosti deteta, polazeći od ciljeva

predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koji su u programu određeni kroz *sфере razvoja*.

Otvorenost sistema je determinanta koja usko određuje i karakteriše sve humanističke modele programa i razvojno-humanistički orijentisane predškolske programe. U savremenom društvu se zapaža tendencija koja ukazuje na činjenicu da su predškolski programi danas sve više orijentisani na dete i porodicu, tj. zadovoljavanje njihovih primarnih potreba. U savremenim uslovima života i rada, mogućnosti savremene porodice su, zbog zaposlenosti roditelja, delom ograničene u ostvarivanju brojnih uloga (podizanje dece, čuvanje dece, vaspitanje i obrazovanje), zato društvo na ovom planu pruža pomoć porodici, preko otvaranja *predškolskih ustanova*. U okviru predstavljenih ciljnih orijentacija u programskim koncepcija u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji, zapažamo da sva tri predškolska programa (kurikuluma) sadržajno podrazumevaju *otvorenost sistema* u odnosu na: porodicu i lokalnu sredinu. Otvorenost jednog sistema vrlo često proizilazi iz same koncepcije predškolskog programa (*Model A* u Srbiji), i može podrazumevati različite sadržaje saradnje, oblike saradnje i stepen otvorenosti predškolske ustanove u odnosu na glavne aktere saradnje (dete, porodicu, lokalnu zajednicu i institucije društva). U slovenačkom kurikulumu saradnja sa porodicom predstavlja značajan element, a stepen otvorenosti u značajnoj meri utiče na kvalitet saradnje i kvalitet ukupne delatnosti institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja u ovoj zajednici, zatim utiče na istaknute društvene ciljeve predškolskog vaspitanja i obrazovanja kao i na krajnje ciljeve vaspitanja (dostupnost visokokvalitetnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja za svu decu koja žive u slovenačkoj zajednici).

U delu *Kurikuluma za vrtce*, koji se odnosi na *dete u vrtiću* (predstave o njegovom razvoju, socijalnom učenju) predstavljeno je poglavlje „Saradnja s porodicom” (*Kurikulum za vrtce*, 1999). U okviru ovog poglavlja date su pretpostavke vaspitaču koje doprinose adekvatnoj saradnji porodice sa predškolskom ustanovom (dečjim vrtićem). Porodica i predškolska ustanova su značajni faktori vaspitanja i socijalizacije ličnosti deteta, a od njihove saradnje i stepena ostvarenih kvalitetnih socijalnih interakcija, zavise maksimalni dometi u vaspitanju i obrazovanju deteta. Saradnja sa porodicom je predstavljena i u delu kurikuluma koji se odnosi na *oblasti aktivnosti*. Svaka oblast aktivnosti podrazumeva povremeno ili aktivno uključivanje roditelja u proces planiranja i programiranja vaspitno-obrazovnog rada, odnosno njihovo aktivno ili povremeno uključivanje u celokupnu organizaciju delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Kurikulum podrazumeva sve vidove učešća roditelja u uređivanju prostorija i hodnika, njihovog uključivanja u izradi didaktič-

kog materijala i ostalih sredstava za rad. Takođe podrazumeva i njihovo učešće u organizaciji proslava, praznika i ostalih značajnih manifestacija. Uključivanje roditelja u kreiranje koncepta delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, podrazumeva pronalaženje mere u tome, a ta mera, između ostalog, podrazumeva poštovanje autonomije vaspitača, poštovanje autonomije predškolske ustanove i poštovanje zakona, propisanih normi i kodeksa ponašanja.

U hrvatskom programu, otvorenost predškolske ustanove proizilazi iz same koncepcije programa, u kojoj se kroz sadržaj programa jasno ističe otvorenost sistema vaspitanja. U organizacijskom smislu otvorenost podrazumeva: otvorenost sistema za potrebe okoline – različite vrste, oblici, i koncepcije rada sa predškolskom decom; prilagođenost vaspitno-obrazovnog sistema potrebama, mogućnostima i interesima deteta; otvorenost prema roditeljima i drugim učesnicima; ostvarivanje prava roditelja na učestvovanje u organizovanom vaspitanju deteta (*Prijedlog koncepcije razvoja...*, 1991). U Srbiji, u oba modela predškolskog programa, koji se konceptijski međusobno razlikuju, otvorenost u programima je različito definisana, iako se ona podrazumeva. Povezivanje predškolske ustanove sa društvenom sredinom se ostvaruje kroz: saradnju sa porodicom; saradnju sa školom; saradnju sa društvenom zajednicom (*Pravilnik o Opštim...*, 2006). Otvorenost u programu se odnosi na dete, organizaciju učenja, i otvorenost u odnosu na lokalno okruženje. Ona podrazumeva spremnost predškolske ustanove da se otvori u dva pravca: *prema spolja* i *prema unutra*. Otvorenost *prema spolja* podrazumeva spremnost predškolske ustanove na saradnju sa svim institucijama društva i kreiranje realnih odnosa komunikacije. Otvorenost *prema unutra* podrazumeva povezivanje svih učesnika u vaspitno-obrazovnom procesu i smislaono povezivanje sadržaja i aktivnosti rada, počev od jaslenog uzrasta do predškolskog uzrasta.

Intenzivna saradnja sa okruženjem u Modelu A podrazumeva: saradnju sa porodicom; saradnju sa lokalnom zajednicom; saradnju sa školom (*Pravilnik o Opštim...*, 2006). Model B srpskog programa nije otvoren sistem vaspitanja ali kroz sadržaj programa jasno vidimo njegovu otvorenost, jer podrazumeva otvorenost u odnosu na dete i okruženje.

ZAKLJUČAK

Komparacijom predškolskih programa (kurikuluma) u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji stiče se jasan utisak da se ove koncepcije značajnije ne razlikuju u pogledu fundamentalnih principa i utvrđenih ciljnih orijen-

tacija. Pripadaju kategoriji humanistički orijentisanih programa jer su u njima potvrđene sledeće činjenice: predškolski programi (kurikulumi) u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji imaju istu *programsku orijentaciju*, što znači da su usmereni na dete i njegove potrebe i da polaze od njegovog celovitog razvoja. Uvažavaju uzrasne i razvojne karakteristike dece, kao i specijalne potrebe dece (deca sa smetnjama u razvoju i darovita deca). Uočili smo sličnosti u programima koje podrazumevaju otvorenost sistema vaspitanja, načela predškolskog vaspitanja i pretpostavke o dečjem razvoju i učenju, kao polazne osnove programa, kao i holističko viđenje prirode deteta. U određenju ovih segmenata ima izvesnih sadržajnih, strukturalnih i konceptijskih razlika, koje određuju specifičnosti ovih programa (kurikuluma). Određene su identične bazične funkcije predškolskih ustanova, a one se odnose na: funkciju podsticanja celovitog dečjeg razvoja i razvoja stvaralačkih sposobnosti deteta; kompenzatorska funkcija se takođe prepoznaje u sva tri programa, kao i funkcija pripremanja deteta za školu, koja se jedino u srpskom programu decidirano ističe. U hrvatskom i slovenačkom programu ova funkcija se prepoznaje kroz sadržaj programa. Specifičnost u programima predstavlja funkcija uključivanja dece sa smetnjama u razvoju i prepoznavanje i podsticanje razvoja darovite dece. Kada su u pitanju načela vaspitno-obrazovnog rada, možemo reći da u sva tri programa (kurikuluma) imamo velika slaganja u odnosu na utvrđena načela, uz izvesne razlike u njihovoj interpretaciji i konkretizaciji. Prepoznaje se jedinstvena orijentacija kada je reč o zadacima vaspitača u odnosu na učenje i razvoj dece, čime su utvrđena identična načela vaspitno-obrazovnog rada. U sva tri programa (kurikuluma) ciljevi su različito predstavljeni uz zapažanje nekih sličnosti. Poseban cilj u srpskom programu jeste cilj pripreme deteta za školu, dok se u ostalim koncepcijama ovaj cilj prepoznaje kroz sadržaj programa. U programima prepoznamo iste *bazične ciljeve* institucionalnog predškolskog vaspitanja, a oni se odnose na razvoj deteta, vaspitanje i učenje. Razlike se javljaju u konkretizaciji *opštih, globalnih i pojedinačnih* ciljeva u programima, kojima se podstiče razvoj deteta, čime potvrđujemo da su u ovim programima utvrđeni *različito postavljeni vaspitno-obrazovni ciljevi u odnosu na dete i njegove aspekte razvoja*. Predškolski programi u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji sadrže *metodička uputstva* za realizaciju aktivnosti sa decom u predškolskim ustanovama, ali su ona različito predstavljena. U Sloveniji se direktno navode, dok su u Hrvatskoj ona predstavljena kroz sadržaj i uputstva programa. U srpskom programu se zapažaju razrađena uputstva za oba modela. Sva tri programa sadrže uputstva koja se odnose na *organizaciju prostora, organizaciju života i organizaciju vaspitno-obrazovnih aktivnosti*. Razlike koje se javljaju se odnose na činjenicu da su uputstva negde data kroz sadržaj

programa, dok se negde direktno govori o njima. Bazične uloge vaspitača u programskim koncepcijama u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji su iste i direktno se odnose na dete i razvoj, vaspitanje i učenje, i na saradnju sa roditeljima. U srpskom programu se ističe zahtev vaspitaču u vezi sa dečjom igrom, dok se u slovenačkom i hrvatskom programu ovaj zahtev prepoznaje kroz sadržaj programa. Različito su sadržajno određene aktivnosti koje se odnose na *saradnju sa okruženjem*. Sličnosti se odnose na otvorenost programa prema porodici. Orijehtacija na saradnju sa okruženjem u Srbiji se decidirano navodi u programu i podrazumeva otvorenost u nešto širim okvirima.

LITERATURA

- Apostolović, D. (2013). Ciljne orijentacije predškolskih programa (kurikuluma) u R Sloveniji, R Hrvatskoj i R Srbiji. *Metodički obzori* 8 (2013) 2, No. 18 (118–128).
- Apostolović, D. (2014). Usporedna analiza ciljeva i zadataka predškolskog odgoja i obrazovanja prema programskim koncepcijama u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji. *Metodički obzori* 9 (2014) 2 (58–69);
- Ministarstvo kulture i prosvjete (1991). *Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece*. Zagreb: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, broj 7/8, 2.
- Ministarstvo kulture i prosvjete (1991). *Prijedlog koncepcije razvoja predškolskog odgoja*. Zagreb: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, broj 7/8, 3.
- Strokovni svet RS za splošno izobraževanje (1999). *Kurikulum za vrtce*. Retrieved March 12th, 2012, from the World Wide Web http://www.mizks.gov.si/si/solstvo/predsolska_vzgoja/vrste_programov/
- Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije (2006). *Pravilnik o Opštim osnovama predškolskog programa*. Beograd: Prosvetni pregled.

Danijela Apostolović

PRESCHOOL EDUCATION CURRICULUM AS THE BASIS FOR PLANNING AND PROGRAMMING THE WORK OF TEACHERS IN A PRESCHOOL INSTITUTION

Abstract. In our society and in the societies in the region, certain differences and peculiarities have been observed in the planning, organization and implementation of program activities with very young children in preschool institutions. The aim of this paper is to present programs (curricula) of preschool

education in Slovenia, Croatia and Serbia, as a starting basis for planning and programming the work of educators in preschool institutions. Perceiving differences and peculiarities in these program concepts contributes to the discovery of new possibilities for the unity of action and improving the work of educators in preschool institutions. By applying a descriptive method and documents content analysis procedures, the content and structure of the mentioned current preschool programs (curricula) have been analysed and compared through the overview of: target orientations, the function of preschool institutions, the principles of educational work, the objectives and tasks of preschool education, methodological instructions for planning and organization of activities with children, the teachers' role in the programs, the context of the openness of the system. Research results point out to the different content and structure of these preschool programs (curricula), but also to similar program conceptions or the same humanistic value orientation of preschool programs (curricula) in Slovenia, Croatia and Serbia.

Key words: children, teacher, preschool institution, pre-school curriculum, planning and programming the work.